

Zdeňka Bezděková – Říkali mi Leni

Dnes odpoledne se na mne paní učitelka zase zlobila. Psaly jsme do svátečních sešitů slohovou úlohu „Naše rodina“. Nanečisto už jsem to měla vypracované dávno, jen jsem to teď krasopisně opisovala. Paní učitelce jsem to také předtím četla, takže věděla, že to píše takhle:

Pocházím z městečka Herrnstadt v západním Německu. Babička říká, že už tu bydlíme dávno, že již její pradědeček tady žil, jenomže bydlil v domě na náměstí. Jsme tedy starousedlá rodina, jak se říká těm, kdo zde přežili už i první válku, která prý nebyla tak hrozná. Pro nás však byla také zlá, protože v ní padl můj dědeček Leopold Freiwald, který byl hodinářem.

Babička Matylda žije s námi, totiž mou matkou, bratrem Raulem a se mnou, ve starém domě na Lange Wiese, protože nám pěkný dům v ulici U Tří lip rozbila puma. Tatínka nemáme. Byl hodný, hrál na cello a rád četl básně. Pracoval v lékárně a říkali mu magistr. Odešel do války a již se nevrátil...

Tady jsem na chvíli přestala psát a rozmýšlela jsem se, koho mám poslechnout. Babička mi totiž radila, abych sem připsala tuto větu: Válka je nejstrašnější věc na světě, bere matkám syny a z dětí dělá sirotky. Paní učitelce se to nelíbilo, když jsem jí to četla, a chtěla, abych napsala: Jsem hrdá na to, že můj tatínek byl německý hrdina. Já však na to vůbec hrdá nejsem, já bych tisíckrát raději přála tatínkovi, aby byl živ a mohl si číst z těch krásných knih se zlatými ořízkami, které babička denně urovnává a oprašuje na poličce. To však bych přála každému muži, který se nevrátil, nejen našemu tatínkovi.

Já si nemohu pomoci, ale já – už jsem na tatínka asi zapomněla. Zdá se mi, jako bych ho viděla jen jednou. Stál ve dveřích pokoje ve vysokých botách a povídal: „Tak tohle je naše Leni?“

Potom zase odešel a boty zněly na schodech: klap-klap-klapy-klap. To už musí být tuze dávno. A potom jednou maminka pověsila nad stůl tatínkův obrázek a do růžku zastrčila nějaké zelené listy pod černý flór a řekla: „Tatínek padl.“ (...)

Připsala jsem: ...a již se nevrátil, protože byl velký hrdina.

Potom jsem neměla chuť toho příliš mnoho psát. Dokončila jsem rychle:

Matka se jmenuje Rosa a chodí teď do kursu pro poštovní úřednice. Bratr Raul chodí do gymnázia a doma hodně zlobí. Já jsem žákyně čtvrté třídy dívčí školy a říkají mi Leni.

(...)

Draly jsme s babičkou peří, maminka byla v kursu.(...) A babička začala sama povídat, jak byla v tom Karlsbadu, před válkou na léčení, jak jsou tam divotvorná vřídla a výborné kafičko a jak se tam princové a princezny a králové a královny procházejí a jedí ty oplatky a pijí teplou vodu a to je uzdraví.

Ptala jsem se, co to znamená Karlovy Vary, a babička řekla: „To je tschechisch.“

„Co to je, babičko, tschechisch?“

„No, to přece víš, ne, že jsou nějakí Češi? Což jste se o nich neučili? Je jich málo a jsou to naši nepřátelé.“

„Proč jsou, babičko, naši nepřátelé? Jsou zlí?“

Babička řekla, že ani neví, že se to tak o nich vypravuje. Ona znala jen Frau Konopasek a ta nebyla ani trochu zlá, ta byla hodná a hezká jako anděl. Uměla péci výborné povídkové koláče a houskové knedle – „holčičko, to jsou ti takové koule z vařeného těsta, nakrájejí se na plátky a jí se to k masu. To je velmi dobré české jídlo.“

(...) Když jsme dodraly kopičku peří, šla jsem na dvoreček zadělat na knedle z písku a vody. Raul šel okolo, sbíral toho dne starý papír, a ptal se mne, co to dělám. Řekla jsem mu, že zadělávám na knedle. Co prý to je? Povíдалa jsem jako babička: „To je tschechisch.“ Ale Raul se najednou rozložil a kopl mi do mého těsta a docela mi je zkazil. Moc jsem plakala, ale on mne popadl za copy a krákal mne za ně. Kousla jsem ho do ruky, ale on nepovolil. Celý zčervenal a prskal a řval na mne: „Ty pancharte, pancharte!“

Raul je zlý chlapec. Ještě to žaloval mamince. Taky jsem na něj řekla, že mi zničil těsto, ale maminka mne ani nevyslechla a zlobila se jen na mne. Ne, to nebylo správné!

(...)

Chtěla bych být tak krásná jako Jarmila Konopasek! Babička mi už zase o ní vypravovala.

Tak ona tedy měla tmavohnědé vlasy a modré oči. Já mám také hnědé vlasy, ale oči mám také hnědé. To je škoda, že je mám hnědé, zrovna já je musím mít hnědé, když mají maminka a Raul světle modré a tatínek na obrázku je také má. A kůži mám snědou – a ti druzí mají tak bílou! Beru si zrcátko a dívám se na sebe. No, nejsem moc hezká. Mám moc široký obličej. Čelo mám vysoké, obočí husté, nos dost veliký, tváře červené, a když se smějí, jsou v nich hloupé dolíčky. Vlasy mám pěkné, husté a vlnité. Nosím pěšinku uprostřed a dva copy.

Dívám se na sebe a myslím si, komu jsem asi podobná? Každý je přece někomu podobný. Dcera prý bývá po tatínkovi. Ale náš tatínek je na obrázku nad stolem vysoký a hlavu má dlouhou a úzkou, vlasy světlé, nos protáhlý a rty tenké. – Bože, náš tatínek! Jednou, to už muselo být strašně, strašně dávno, mne držel za ruce a říkal mi nějakou říkanku, taková nějaká kratičká slova, a tleskal při tom rukama.

Ó, já bych si tak ráda vzpomněla na ta kratičká slova! Ale tenkrát měl tatínek maličké vousy pod nosem, ano, píchala jsem ho do nich prstíčkem, ale on se jen smál.

„Maminko, kdy si dal náš tatínek oholit vousy pod nosem?“

„Vousy pod nosem? Náš tatínek vousy pod nosem nikdy neměl.“

Že neměl? Tak nevím!

Maminka často vypravuje Raulovi, co všechno dělal, když byl malý. (...) Když maminka vyprávěla, najednou jsem viděla v duchu sama sebe někde na schodech, jak se v půlce zastavuji a povídám tak protivně jako Raul: „Mám důlek na kloboučku.“

Šel se mnou tatínek a nějaká krásná tmavá paní a nevěděli, co chci. Jenom já jsem věděla, že mám na novém bílém plstěném kloboučku důlek a že ho tam nechci mít. (...)

„Maminko, copak se stalo s tím bílým kloboučkem, jak jsem měla na něm ten důlek?“

Maminka se na mne podívala, potom se podívala na babičku a řekla: „Copak já vím? Bude asi někde na půdě, jestli nezůstal v ulici U Tří lip.“

Babička si vzdychla. Buď jí bylo líto toho kloboučku, anebo domu – ale vzdychla si.

Dodala jsem si odvahy a zeptala jsem se: „Maminko, copak já jsem prováděla, když jsem byla malá?“

Maminka se usmála a povídala: „Copak ty jsi velká, vždyť ty jsi pořád malá, ne?“

„Ale ne, tak já to nemyslím, já bych chtěla vědět, co jsem dělala, když jsem byla docela, docela maličká, tak ve dvou letech například.“

„Ve dvou letech jsi jenom brečela a jedla, byla jsi zlé děcko. A ve čtyřech jsi stonala, což se nepamatuješ na nemocnici?“

Nemocnice! Ano, nějaká zastávka, závora jde nahoru, je hrozně brzy ráno, je mi zima, mám černé šaty, musím být maličká – a potom jsem najednou někde ve tmě, někdo mě bije, ó, bije. Podívala jsem se na pravou ruku, najednou mi připadlo se na ni podívat – mám na ní dvě šmouhy, dvě staré jizvy od rákosky, jdou šikmo přes hřbet ruky – jednou z nich crčela krev – a vím, už vím, ty mi udělali v nemocnici. (...)

Napřed jsem v té ukrutné nemocnici a vidím tam bílé lidi, křičí na mě nesrozumitelně, jsem asi nemocná, ale v posteli neležím, chodím z chodby do pokojíku a z pokojíku na chodbu, je mi hrozná zima, mám černé šaty a pláču, pláču, pláču. Jeden doktor povídá: „To dítě to nevydrží!“ Povídá to druhému doktorovi, ale hned zas mluví nesrozumitelně a já běhám z pokojíka na chodbu a z chodby do pokojíka. Někdo mi podává panenku a už se to zlepšuje. (...)

Panenka je selčička. Má červenou sukničku, halenku s velkým nabíraným krejzlem, sametovou šněrovačku, bílou zástěrku, má červené punčochy a černé střevíce. Na pravých hnědých vláscích má naškrobený čepeček a u něho ještě takovou velikánskou bílou stuhu, všecko dohromady se to jmenovalo tak divně – jakpak se ten čepeček jmenoval?

Ne, už to nevím. A copak se stalo s tou panenkou?

Říkala jsem jí přece Nina! Zavírala očka a uměla spát – spát – spát jako já teď...

A dneska se mi zdálo tohle:

Tatínek jde do války. Nevím vlastně, kam jde, ale myslím, že jde do války. Je noc. Spala jsem v postýlce s růžovou příkrývkou. Vzbudili mne. Přišlo jich k nám plno, dnes bych řekla, že pět.

Kdo to byl?

Asi vojáci.

Proč přišli?

Asi pro tatínka, aby šel do války. To asi tak chodí pro každého, kdo má jít bojovat.

A v pokoji je tolik hluku a rámusu! Tatínek se připravuje a oni mu pomáhají. Pořád něco hledají a přehazují. Mne si nikdo nevšímá. Maminka pláče a křičí. Vida, naše muti umí taky plakat – a ona říká, že ani neumí. Ale tenkrát si lehla hlavou na stůl a bila čelem do dřeva a potom mne popadla a klekla na kolena, asi chtěla, aby ti vojáci nechali tatínka doma, ale oni nenechali.

Tatínek mne vyzdvihl k sobě a naposled mi řekl ta divná slůvka, aha, řekl mi: „Pa-pa-pa“ – ne, řekl mi: „Paci, paci, pacičky“ – dál nějak: „Lala, lala, lala.“ – Ještě si vzpomínám na to první říkání a že první slabika měla vždycky přízvuk a druhá ne.

A potom už mi to tatínek neřekl nikdy, potom už se změnil, byl z něho hrdina, stál tam ve vysokých botách a povídal: „Tak tohle je naše Leni?“ A potom umřel – zabili ho.

Ale teď se přece musí ten sen polepšit! Teď bych chtěla, aby se mi zdálo, že mne někdo hladí a líbá a uspává v postýlce s tou růžovou přikrývkou. A že mi k tomu zpívá tak zvláště, tak líbezně. Kdo to je? Maminka?

Nevím, neslyšela jsem přece naši muti nikdy zpívat!

Ale kdo to tedy zpívá a hladí mne?

Nevím, naše muti mne nikdy nehladí.

Ale někdo mě přece hladí a líbá! - - -

(...)

Potom mi bylo líto, že jsem babičce tolik odmlouvala, a večer, když už ležela na posteli a já dole na slamníku, vylezla jsem k ní nahoru a řekla jsem jí: „Babičko, já dám té větší panence jméno Matylda po tobě. To je také tuze krásné jméno.“

Babička mne jen přitáhla k sobě a šeptala, aby to nebylo slyšet vedle: „Ty můj dobráčku, ty má holubičko!“

Ještě jsem cítila, jak mne babička sundává dolů, a potom už tu byl opravdový sen, ne takový, jaký si přeju, aby se mi zdál. Ale byl to hloupý sen o beránkovi s rolničkou na stužce a o strýci Ottovi, jak přinesl králíka. Najednou tu byl pes a pustil se za králíkem. Honil ho kolem dvorku a tatínek na něj volal: „Haló, Vořechu, Vořechu!“ Křičela jsem to nahlas, až jsem se z toho probudila. (...)

Otvírám oči a nade mnou stojí maminka a strýc Otto. Ne, nesmí vědět, že nespím! Rychle přivírám víčka, ztiším se a schválně dýchám jako do taktu, aby mysleli, že spím a spím.

Strýc šeptal: „Co to křičíš?“

„Nerozumím jí. Ale je to v ní a všechno je marné.“

„Kdybys ty dvě neměla, bylo by ti líp,“ řekl strýc. A já jsem hned věděla, koho tím myslel, že mne a babičku. (...)

„Nemluv tak!“ slyšela jsem říkat maminku. „Matka zastane mnoho práce. Je staromódní, romantická ženská, ale chová se snesitelně. (...) Ale vždyť víš, že u nás je horší problém.“

„Ona.“

Cítila jsem za zavřenými víčky, jak pohled těch dvou párů očí se mi zabodl do tváře a jak po ní klouzal níž a níže, už sjel na nohy, už je mimo mne někde ve vzduchu, hledejte si ho! Ale je tu jedno slovo. Ona. Ona jsem já.

„Nevím. Roso, proč jsi to vlastně udělala?“

„Já bych snad ani nebyla chtěla, ale Raul mi pořád předhazoval, že máme jen jedno dítě... Tehdy to byla přece národní povinnost.“

„Nevím,“ řekl on, „zatěžuje ti život.“

Prosila jsem je v duchu, aby už nemluvili, aby odešli, protože jsem najednou do všeho viděla a věděla jsem teď najisto, co jsem předtím jen tak hádala, že mne maminka vůbec nemá ráda a že jí zatěžuji život, a jak jí ho zatěžuji.

Potom zhasla a já jsem plakala, protože mne nikdo nemá rád a já je také ráda nemám. Někdy bych chtěla mít maminku hodně ráda, ale neumím to. Jiné dívky mají své maminky velmi rády, ale já jsem se do toho vždycky jen nutila. Když jsem byla docela, docela maličké dítě, měla

jsem maminku nejraději z celého světa, ale po nemoci už to nebylo tak, všechno bylo jinak. A teď jí zatěžuji život! Ano, zatěžuji, poněvadž maminka nic neodpověděla, jenom vzdychla a pak vyšli z pokoje na chodbu.

Teď už tedy vím, že mne maminka vůbec nemá ráda a že jsem se narodila jen proto, že měli jen jedno dítě a mít víc dětí byla národní povinnost. Tak měli mne, aby splnili národní povinnost.

Ale teď – ne, já opravdu nevím, co zlého dělám, proč si nezasloužím, aby mne měl někdo rád. Vstávám dost časně, nikde se netoulám, jdu hned ráno pro noviny, potom metu a utřu prach a pomáhám babičce při vaření, potom myji nádobí a zase metu a teprve potom si trošinku hraji v pokoji, nebo si čtu.

(...)

„Babičko, co se stalo s Vořechem?“

„S čím?“ ptá se babička.

„S Vořechem, se psem, co jsme ho měli, když jsem byla malá.“

Babička řekla: „Fuj, podívej se, jak se mi umazala košile! a šla s ní k řece, stoupla si na kámen dole a máchal ji.“

Košile byla opravdu umazaná, ale tu chvilinku, než babička řekla „S čím?“ a než potom řekla „Fuj, podívej se!“ – tu chvilinku jsem viděla, jak se zarazila a jako by polykala veliké sousto (...) - zkrátka babička nechtěla mluvit o Vořechovi, co jsme ho měli, když jsem byla malá.

(...) Ale já se to musím dovědět, co bylo s Vořechem, protože jsem viděla zrovna takového psa před týdnem na mostě a od těch dob na něj pořád myslím.

Ráno, byla neděle a Raul nešel do práce, jsem si na něho počkala, až vyšel na chodbu, a zeptala jsem se ho: „Ty, Raule, copak se stalo s naším Vořechem?“

„Co je to vořech?“ ptal se jako z nebe spadlý, ale potom se najednou začervenal až po krk a honem povídal: „Co by se s ním stalo? Asi to, co se stalo se vším.“ Ale já už jsem věděla, že ani neví, že Vořech byl pes.

Karlsbad – Německy Karlovy Vary; *tschechisch* – (čti čechiš) německy „česky“; *Frau Konopásek* – německy paní Konopásková; *muti* (čti muty; Mutti – německy maminka)

BEZDĚKOVÁ, Zdeňka. *Říkali mi Leni*. 7. vyd. Praha: Práce, 1983.

- 1) Popište své dojmy z úryvků.
- 2) Kdy a kde se příběh odehrává?
- 3) Jaký má vztah Leni ke své rodině?
- 4) Co ji trápí za záhadu?
- 5) Podaří se jí zjistit, proč v dětství prožívala lásku a nyní cítí odcizení?
- 6) Co se jí ve čtyřech letech přihodilo?
- 7) Dostane se „domů“?
- 8) Jakou jazykovou formou je text psán? (Jak se nazývá postup, kdy vypravěč vypráví v 1. os.?)

Řešení:

- 2) Po druhé světové válce v západním Německu (1945 – 49, kdy bylo Německo rozděleno do okupačních zón, v knize se stále vyskytují američtí vojáci na německém území – pomohou Leni v návratu).
- 3) Leni zpočátku přijímá svou rodinu bez námitek, s babičkou má hlubší vztah, na tatínka hezké vzpomínky, s bratrem a maminkou si sice nerozumí, ale ani je neodmítá, později si uvědomuje, že ji kromě babičky nikdo nemá rád. Touží po jejich lásce.
- 4) Rozpor mezi šťastným raným dětstvím a současnou situací bez lásky.
- 5) – 6) Ano – ve čtyřech letech je její otec zatčen, matka odvedena do koncentračního tábora a ona dočasně do dětského domova nebo nějakého ústavu (pamatuje to jako nemocnici), odkud

si ji vezmou Freiwaldovi na popud otce a přivlastní si ji – i když nová matka si k ní nedokázala vytvořit vztah).

7) Ano, čím víc vzpomínek se jí vybaví, tím víc podrobností vede k dohledání její pravé rodiny.

8) Ich-forma.